

FIKTION, NYHETER OCH KÄLLKRITIK

Vi börjar med att reda ut begreppen så vi kan skilja på:

Spelfilm - Dokumentär - Reportage

Skillnaden mellan en spelfilm och en dokumentär är att man jobbar med en fiktiv (påhittad) berättelse med det förstnämnda. Detta innebär i många fall att man inte kan förutspå manuset fullt ut i förväg. I regel skiljer sig även teamet bakom. Spelar man in en större dokumentärfilm/reportage har man oftast en redaktion med researchers, reportrar och redaktörer som arbetar fram innehållet. Vid en spelfilm krävs det däremot andra yrkesgrupper.

Dokumentärfilm får inte förväxlas med dokusåpor, som är en modifikation av en verklighetsbaserad handling med kända skådespelare. Den får heller inte förväxlas med reportage, som på ett journalistiskt sätt så verklighetstroget som möjligt avspeglar verkligheten. Instruktionsfilmer är heller inte dokumentärer.

Gränsen mellan fiktion och dokumentär är oklar. Den gränsen är på väg att försvinna i och med att dokumentärens villkor och form har förändrats genom åren. Det finns dokumentärer där en del av filmen är dramatiserad.

Det finns även något som kallas *fiktiv dokumentärfilm* även kallad *mockumentär* (från engelskans *mocumentary*, en sammansättning av orden *mock* och *documentary*) som är en spelfilm som är uppbyggd samt skapar illusionen av att vara en dokumentärfilm. Det är alltså en låtsasdokumentär som många gånger har humoristiska inslag. Ett exempel på en svensk sådan är "Torsk på Talinn".

Det är kort och gott din uppgift att avgöra sanningshalten i en dokumentär genom den fakta du känner till.

Spelfilm: är en film som är baserad på ett manuskript med detaljerade scenanvisningar och förberedd dialog. Ibland används även den engelska termen *live-action*, för att förtydliga att filmen innehåller verkliga scener, och inte är tecknad eller animerad på annat sätt.

Dokumentär: är en film som försöker dokumentera en aspekt av verkligheten. En dokumentärfilm är inte dramatiserad eller iscensatt och historien som berättas är inte fiktiv.

Reportage: rapportering av nyheter och information av allmänt intresse.

KÄLLKRITIK

Journalistens uppgift är att granska och informera. För tidningar är det viktigt att inte bli ett språkrör för politiker, tjänstemän och olika intressegrupper, utan istället ge olika perspektiv på ett problem.

För att man ska kunna bedöma nyheter och värdera en uppgifts pålitlighet anger medier var de hämtat informationen från. När man läser tidningen litar man förmodligen på att journalisterna som har skrivit artikeln har kollat sina källor. De skriver till exempel "Det sa medieforskaren Britta Bergkvist". Eller: "enligt en ny undersökning från Statistiska centralbyrån". Eller så skriver de namnet på nyhetsbyrån de fått informationen ifrån: TT, Reuters och så vidare.

Lika viktigt som det är för journalister att förhålla sig kritisk inför källor, är det för läsaren att förhålla sig ifrågasättande inför information i medier. För att skilja bra från tvivelaktig information kan man kontrollera källans trovärdighet, tillförlitlighet, rimlighet och referenser genom att fundera på följande frågor:

- ★ Vem är avsändaren? Är det tidningen eller radio-/tv-nyheternas egen nyhet? Har de en korrespondent på plats eller har de fått materialet av någon annan? Är det en av tidningens journalister som skrivit, eller en frilans?
- ★ Varifrån kommer bilderna? Är de tagna nu eller är det arkivbilder? Ett exempel: Efter händelserna den 11 september 2001 då kapade plan flög in i World Trade Centrer i New York, visade svenska tv-nyheter palestinier som stöjade och var glada. När en reporter åkte dit och följde upp visade det sig att personerna som filmats varit glada för någonting helt annat och deras glädje hade inget med terrorattackerna att göra. Videoklippet togs ur sitt riktiga sammanhang och användes för att "visa" något som inte alls stämde. I efterhand försvarade sig en nyhetschef med att man trott att det stämde.
- ★ Vilka val har gjorts? Du ska också förhålla dig kritisk till det urval av nyheter som gjorts. Varför har man valt att publicera den här nyheten tror du? Vem är det som får uttala sig och inte? Vem som uttalar sig påverkar förstås hur händelser beskrivs. Tänk dig till exempel om en tidning skriver om festival - och antingen bara låter unga festivaldeltagare uttala sig eller bara föräldrar. Det skulle bli två helt olika artiklar, eller hur? Tänk dig då samma sak om tidningen skriver om en skandal kring Sveriges statsminister och antingen bara låter folk från statsministerns parti uttala sig - eller bara folk från oppositionspartiet.

KÄLLKRITIK PÅ INTERNET

Det som skiljer internet från andra medier är att du inom sekunder efter att man knappat in något har tillgång till hundratusentals sidor med information. Men - man har ofta ingen aning om vem som ligger bakom dem. En stor del av texterna har inget namn längst ned som visar vem som skrivit dem. Ingen myndighet eller någon annan har granskat texternas sanningshalt innan de publicerats. Det är upp till dig att kontrollera och avgöra.

Internet kallas ibland det demokratiska mediet. Här kan vem som helst som har tillgång till en dator publicera i princip vad som helst. Man kan söka sin egen information och sina egna källor. Men det gör det också svårt för en internetanvändare att veta vad man ska lita på:

- ★ Oklara platser. Att en hemsida heter www.susannasvensson.se säger ingenting om att den som registrerat den och betalat för den heter Susanna Svensson eller kommer från Sverige. Den kan lika gärna ligga på ett webbhotell i Japan eller USA.
- ★ Snabbhet. Det som finns på internet förändras hela tiden. En text kan uppdateras eller raderas på ett par sekunder. Någon kan hacka sidan och ändra det som står där. Hur gör du då om du vill kontrollera att något stämmer? Vilka hemsidor kan du lita på? Och hur vet du att det du tror är sant verkligen är sant?

Några knep

För att avgöra om en webbplats är trovärdig kan man se på vilka andra sajter som länkar till sidan genom att skriva in link: före adressen på sidan. Det vill säga link: www.susannasvensson.se. Är det flera pålitliga sidor från till exempel myndigheter som länkat till sidan kanske du drar slutsatsen att den verkar pålitlig. Vad säger sidans internetadress? Du kan också googla hela hemsidesadressen och se om du får upp mer information om den, och se mer detaljer genom att skriva in adressen på www.easywhois.com.

Länktips: surfalugnt.se

FRAMFÖRALLT KAN DU STÄLLA DIG FRÅGORNA:

VEM, VAR, VAD, VARFÖR, VAD, NÄR OCH HUR?

Vem?

Vem ligger bakom sidan? Är det en myndighet, en organisation, ett företag, en privatperson, är det någon som kan ämnet, är det någon du litar på? Kan du ta kontakt med den som gjort sidan, upphovsmannen? Finns kontaktuppgifter på sidan? Vem har skrivit texten? Är namnet utsatt? Har du hört talas om personer eller organisationen förut? Vem är tänkt att läsa det som står på sidan?

Varför?

Varför tror du den här hemsidan har skapats? Är avsikten att sprida information, skapa debatt, sprida en åsikt att underhålla eller kanske tjäna pengar? Vill den som gjort sidan sälja något eller presentera sig själv? Tjänar de pengar på banners eller pop-up-fönster?

Vad?

Vad hittar du för information på sidan? Verkar det vara personliga åsikter eller fakta som står på sidan? Verkar det pålitligt? Saknas några viktiga detaljer? Stämmer det med saker du redan vet?

När?

Ibland blir sidor stående. Om informationen är från 2005 kanske något har blivit förlegat. När skrevs eller uppdaterades sidan? Fungerar länkarna på den?

Hur?

Hur hittade du dit? Hittade du adressen hos en pålitlig källa? Hur ser sidan ut? Är det stavfel i texterna? Det är enkelt att utge sig för att vara seriös genom att göra en proffsig hemsida. På samma sätt kan en seriös sida se trist och omodern ut. Fundera på hur du "läser" olika webbplatsers utseenden.

BRA ATT KÄNNA TILL:

GROOMING

Grooming innebär att någon tar kontakt med andra för att längre fram begå övergrepp. I de flesta fall handlar det om män som söker kontakt med unga flickor.

Vid grooming sker oftast den första kontakten på ett chatforum eller en sida för kontaktannonser. Groomaren kan svara på inlägg och annonser från andra eller själv skiva meddelanden och annonser till andra. Han eller hon tar kontakt för att successivt odla en relation som ska leda till en träff i sexuellt syfte.

Groomare lämnar ofta felaktig information om sig själva för att dra till sig kontakter. En groomare kan till exempel utge sig för att vara en ung flicka med hästar som sin stora hobby. När första kontakten etablerats försöker groomaren att göra sig själv intressant genom att lägga ut lockbeten, till exempel att han eller hon har tillgång till att rida hästar gratis.

Groomare försöker ofta bygga upp ett förtroende och göra offret beroende på något sätt. Så småningom bjuder groomaren in till en träff. Vid mötet försöker han eller hon fullfölja sitt planerade övergrepp.

Du bör vara observant på vissa saker för att så tidigt som möjligt upptäcka att det rör sig om en groomare. Exempel på sådant som bör göra dig misstänksam är:

- Om personen skriver på ett sätt som vuxna skriver.
- Om personen kommer in på frågor om sex.
- Om personen vill träffas.

Om du misstänker att du har kontakt med en groomare kan du till exempel:

- Fråga hur gammal personen är. En del erkänner sin riktiga ålder.
- Tala om för personen att du har berättat om er kontakt för andra, till exempel kompisar eller föräldrar.
- Avbryt kontakten om du upplever att det någon skriver eller frågar är obehagligt.

Träffa aldrig någon som du är det minsta misstänksam mot ensam. Ta alltid med någon och bestäm tid och plats där det är mycket folk i rörelse.

Anmäl grooming till Polisen

Att ta kontakt med med barn i sexuellt syfte är olagligt. Den som stämmer träff och på något sätt förbereder ett möte med en minderårig kan dömas till böter eller fängelse i upp till ett år.

Finns det tydliga tecken på att någon är ute efter att begå övergrepp ska du anmäla händelsen till Polisen. Spara bevismaterial som mail eller SMS.

Källa: Polisen.se